

6. Доморацкая Э.И., Маклаков В.В. Государство и экономика во Франции. – М., 1981. – 612 с.
7. Гражданское право. – Том.2. Учебник. Изд.2-е, перераб. и доп. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: Проспект, 1999. – 720 с.
8. Гражданское право: В 2-х т. – Том. I. Полутом 1: Учебник / Отв. ред. проф. Е.А. Суханов – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: БЕК, 2003. – 704 с.
9. «Про іпотеку» / Закон України. – 05.06.2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2003.
10. Вольфштайнер Х. Ипотечный кредит и ипотека / Програма та матеріали семінару «Перспективи вдосконалення законодавства України та європейська практика в питаннях: державної реєстрації прав на нерухоме майно, іпотеки, інш.» – К.: М-во юстиції України, Нім.фонд Між нар. правового співробітництва, 22–24 лютого 1999.
11. Мейер Д.И. Русское гражданское право в 2-х частях. – Ч.2. По исправленному и дополненному 8-му изданию, 1902. – М.: Статут, 1997. – 455 с.
12. Вольфштайнер Х. Ипотечный кредит и ипотека / Програма та матеріали семінару «Перспективи вдосконалення законодавства України та європейська практика в питаннях: державної реєстрації прав на нерухоме майно, іпотеки, інш.» – К.: М-во юстиції України, Нім.фонд Між нар. правового співробітництва, 22–24 лютого 1999.
13. Система ипотечного кредитования в Германии / Пер. с нем.; Под ред. д-ра О. Штекера. – Дармштадт: Союз немецких ипотечных банков, Институт жилищ и окружающей среды г. Дармштадта и Земли Гессен, 1997. – 52 с.
14. Завидов Б.Д. Анализ залога в гражданском праве России: достоинства, противоречия и новеллы. – М.: Приор, 1999. – 111 с.
15. Гражданский кодекс Российской Федерации / Сост. Д.В. Мурзин. – 3-е изд. перераб и доп.. – М.: НОРМА, 2003. – 1024 с. (Гражданский кодекс в действии: Комментарии, практика и проблемы).
16. Брагинский М.И. Гражданский кодекс и объекты права собственности / Российское право. М., 1997. – № 4.

Книш В.В.,
НКЦ ОНЮА у м. Івано-Франківську

ПОДВІЙНІ СТАНДАРТИ ЮРИДИЧНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА В РАДЯНСЬКОМУ ЗЕМЕЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Дана стаття пов'язана з проблемами юридического закріплення принципів земельного права України в радянському земельному законодавстві. Автор статті обґрунтовує подвійні стандарти в юридическому закріпленні цих принципів. С одної сторони, принципи земельного права в радянський період закріплювали державну і колективну власність на землю, котра мала б бути повинна була забезпечити доступність до земельних ресурсів всіх шарів населення, а з другої сторони – носила відкритий антисоціальний і репресивний характер.

The article is given related to the problems of the legal fixing of principles of the landed law of Ukraine in the soviet landed legislation. The author of the article grounds double standards in the legal fixing of these principles. From one side, principles of the landed law in a soviet period fastened a public and collective domain on land, which as though must was provide availability to the landed resources of all population, and from other side – carried frank antisocial and repressive character.

Особливості правового регулювання земельних відносин за радянським законодавством стали предметом дослідження у значній кількості наукових праць. Зокрема, О.М. Пащенко у дисертаційному дослідженні «Розвиток і кодифікація земельного законодавства України» обґрунтував загальні тенденції розвитку та кодифікації земельного законодавства України, в т.ч. і в радянський період. Розвиток законодавства про права на землю (у т.ч. і радянського земельного законодавства) став предметом дисертаційного дослідження П.А. Кравченка на тему «Земельні відносини в умовах аграрної реформи (цивільно-правовий аспект)». Особливості реформування земельних відносин за законодавством України (включаючи і радянське земельне законодавство та історичний досвід реформування земельних відносин в радянській Україні) відображені у дисертації О.І. Заєць «Правові аспекти земельної реформи в Україні».

Проте недослідженим залишається питання про відображення принципів радянського земельного права та особливості їх відображення у радянському земельному законодавстві, як на законодавчому рівні, так і на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Саме тому в основу нашого дослідження покладено особливості юридичного закріплення принципів радянського земельного права, їх прямий вплив на розвиток земельних відносин в радянській Україні та на становище українського села.

26 жовтня 1917 р. радянська влада взяла курс на визначення принципів положень земельного законодавства та земельної політики. Саме тоді було прийнято Декрет «Про землю», який встановив принцип націоналізації землі, принцип передачі земель у трудове землекористування, принцип вилучення землі з цивільного обороту. На УСРР ці принципи поширено шляхом ратифікації даного Декрету на I Всеукраїнському з'їзді Рад 12 грудня 1917 р. Згодом принцип націоналізації землі, передачі землі у користування закріплено в Декреті «Про соціалізацію землі» від 19 лютого 1918 р., Декреті «Про відміну приватної власності на нерухомість у містах» від 20 серпня 1918 р., Положенні «Про соціалістичний землеустрій та про заходи переходу до соціалістичного землеволодіння» від 14 лютого 1919 р.

Принцип виключного права державної власності на землю був закріплений у статті 2 Земельного Кодексу УСРР 1922 р., у якій зазначалось, що «Всі землі межах УСРР... становлять власність Робітниче-Селянської Держави». Принцип надання землі у трудове користування було закріплено у ст.9 цього кодексу [1].

Однак в законодавстві СРСР та УРСР діяли також нормативні акти, які носили відкритий антисоціальний характер, встановлювали антисоціальні та антинаціональні принципи регулювання земельних відносин, створили умови для нового закріпачення українського селянства під назвою «колективізація». Наступ на українське село та земельні права господарів-одноосібників розпочався з Постанови Раднаркому УСРР «Про ознаки, які визначали селянське господарство як куркульське» від 13 серпня 1929 р. [2, с. 105]. У ній визначались критерії господарств куркульського та підприємницького типу, облік яких покладался на сільські ради. Фактично цією постановою створено умови для реалізації принципу ліквідації одноосібного господарювання на землі та куркуль-

ства як класу. Після визначення «потенційних ворогів» колективізації та соціалістичного будівництва в цілому 5 січня 1930 р. прийнято Постанову ЦК ВКП (б) «Про темпи колективізації і заходи допомоги державному колгоспному будівництву», тобто фактично проголошено принцип тотальної колективізації та принцип повної державної підтримки колективізації, які лягли в основу знищення українського селянства.

На реалізацію цієї Постанови прийнято Наказ ОДПУ СРСР №44/21 від 2 лютого 1930 р., який утвердив принцип ліквідації куркульства як класу в районах суцільної колективізації. Передбачалась конфіскація їх майна та масове виселення [3, с. 69]. На підставі директивного листа ЦК ВКП (б) «Про колективізацію», надісланого у вересні 1930 р. всім обкомам, крайкомам і ЦК компартій республік, введено принцип посиленого оподаткування селян-одноосібників, принцип обмеження їх прав землекористування (відносно осіб, які ще не були розкуркуленими). 2 серпня 1931 р. прийнято Постанову ЦК ВКП (б) «Про темпи дальшої колективізації та завдання зміцнення колгоспів», яка сприяла реалізації принципу посиленої охорони майна колгоспів. Принцип посиленої охорони державних підприємств і колгоспів був також закріплений Постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. «Про застосування розстрілу та 10-річного ув'язнення за розкрадання колгоспного майна», яка встановлювала розстріл та 10-річне ув'язнення відносно винних без права амністії [4, с. 499]. Для реалізації цих положень прийнято Інструкцію Верховного Суду та ОДПУ СРСР «Про механізм застосування репресій за постановою ЦВК та Раднаркомом СРСР від 7 серпня 1932 року по охороні майна державних підприємств, колгоспів і кооперацій та зміцненню суспільної (соціалістичної) власності», яка закріпила принцип виключної підсудності справ про розкрадання соціалістичного майна ОДПУ та судам [5, с. 524].

Подальша атака на село, спрямована на ліквідацію одноосібного господарювання на землі, здійснювалась через принцип безумовного виконання плану хлібозаготівель в одноосібному секторі, який впливав зі змісту цілої низки нормативних актів, зокрема Постанови Раднаркому УСРР «Про організацію хлібозаготівель в одноосібному секторі» від 11 листопада 1932 р. [6, с. 545], Постанови Раднаркому УСРР «Про заходи до населення хлібозаготівель» від 20 листопада 1932 р. [7, с. 743], Розпорядження Наркомюсту УСРР прокурорам на місцях «Про репресивні заходи при проведенні хлібозаготівель» від 25 листопада 1932 р. [8, с. 550], Постанови Раднаркому УСРР і ЦК КП(б)У «Про занесення на «чорну дошку», сіл які злісно саботують хлібозаготівлі» від 26 грудня 1932 р. [9, с. 563]. Завдяки цим нормативним актам під виглядом хлібозаготівлі та для її забезпечення використано три методи розправи з українським одноосібним селянством:

- 1) репресії відносно осіб, які не виконували хлібозаготівель;
- 2) примусове вилучення усіх запасів виявленого зерна;
- 3) припинення будь-яких торгівельних, кредитних та інших фінансових зв'язків із селами, занесеними на «чорну дошку» нібито через саботаж хлібозаготівлі, тобто економічна блокада.

Саме завдяки таким, так би мовити «принциповим» підходам, їх реалізації на практиці злочинний комуністичний режим організував голо-

домор в українському селі, зруйнувавши нестерпне для нього одноосібне господарювання на землі, вилучивши в українського селянства вирощений урожай та організувавши економічну блокаду.

Навіть після цього комуністичний режим не вгамувався. 2 липня 1937 р. прийнято Постанову Політбюро ЦК КП(б)У «Про антирадянські елементи», за якою колишні куркулі відбули покарання у вигляді заслання та повернулись на колишнє місце проживання, повинні бути обліковані. Найбільш ворожі з них мали бути негайно арештовані і розстріляні в порядку адміністративного проведення їх справ через трійки, а менш активні – переписані і заслані в райони по вказівці НКВС. Пропонувалось у п'ятиденний строк подати в ЦК кількість тих, хто підлягає засланням [10, с. 479]. Отже в даній частині проголошено принцип об'єктивної вини куркулів – селян одноосібників, які колись обрали спосіб господарювання на землі, не сумісний із земельною політикою існуючого режиму, в чому, на думку режиму, була їх вина. А звідси повинен був випливати і принцип невідворотності покарання.

На виконання вищевказаної Постанови видано Оперативний Наказ народного комісара внутрішніх справ СРСР № 00447 «Про операції по репресуванню колишніх куркулів, кримінальних злочинців, та інших антирадянських елементів» від 30 липня 1937 р. Зі змісту наказу випливав той же принцип невідворотності покарання антирадянських елементів, до переліку яких (згідно наказу) віднесено також куркулів [11, с. 80]. Встановлювалась кількість осіб, які підлягають розстрілу, та кількість осіб які підлягають засланням, по кожній з областей УРСР. Отже, радянська влада використовувала навіть у своєрідній формі принцип планування репресій щодо антирадянських елементів, значну частину яких становило, на її думку, українське селянство.

Аналогічна політика відносно українського села проводилась і в повоєнні роки. Все знову розпочалось з принципу безумовного виконання плану хлібозаготівель, який і надалі мав стати інструментом відчуження селян від виробленої ними сільськогосподарської продукції. 23 січня 1946 р. була прийнята Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У «Про хід хлібозаготівель по областях УРСР», у якій подано перелік областей України, що не виконали норм хлібоздачі з урожаю 1945 р. Констатувались навіть факти приховування урожаю [12, с. 17]. 15 вересня 1947 р. Й.В. Сталін підготував Директиву, у якій засудив послаблення у галузі хлібозаготівель. Тому цього ж дня було прийнято Постанову ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР «Про заходи по виконанню Директиви Й.В. Сталіна щодо посилення хлібозаготівель», яка встановила норми здачі зернових культур для кожної з областей УРСР [13, с. 2870]. Ці заходи спричинили голод 1946–1947 років в Україні.

Незважаючи на перенесений населенням голод та заподіяну селянству шкоду, 2 червня 1948 р. Президія Верховної Ради СРСР прийняла Указ «Про виселення у віддалені райони осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві і ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя». За цим Указом надано право загальним зборам колгоспників чи загальним зборам сіл та хуторів на території УРСР (крім західних областей) виносити громадський вирок про виселення зазначеної категорії осіб у віддалені райони [14, с. 32]. Указ у

своєрідній формі мав втілити в життя принцип обов'язковості трудової діяльності у сільському господарстві. Однак під виглядом утвердження даного принципу насправді здійснювалась розправа над уявними дезорганізаторами роботи на селі, значна частина яких або не сприймала радянської земельної політики, або не могла працювати за станом здоров'я, підірваного голодомором 1946–1947 років.

В 1968 році прийнято Основи земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік. «Основи...» підтверджували принцип виключного права державної власності на землю, принцип надання землі громадянам та організаціям на праві користування та проголосили принцип пріоритету використання земель сільськогосподарського призначення перед іншими формами землекористування [15]. 14 травня 1970 р. Постановою Ради Міністрів СРСР було затверджено положення «Про державний контроль за використанням земель», яке закріпило принцип державного управління земельним фондом та принцип охорони права виключної власності держави і права землекористування громадян та організацій [16].

Таким чином, принципи радянського земельного законодавства, які діяли в Україні, з одного боку, на законодавчому рівні проголошували землю загальнонародною соціалістичною власністю, а з другого боку, на підзаконному нормативно-правовому рівні створювали умови для тотальної ліквідації селянина-господаря, включаючи ганебну практику вилучення у селян виробленої продукції, що спричинило голодомор в Україні.

Література:

1. Земельний кодекс УСРР (1922) // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. – 1922. – № 51. – Ст. 750.
2. Постанова Раднаркому УСРР «Про ознаки, які визначали селянське господарство як куркульське» від 13.08.1929 // Колективізація і голод на Україні, 1929–1933: Збірник документів. – К., 1992. – С. 105–106.
3. Наказ ОДПУ СРСР № 44/21 від 02.02.1930 // Реабілітація репресованих: законодавство та судова практика / За ред. В.Т. Моляренка. – К., 1997. – С. 69–71.
4. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про застосування розстрілу та 10-річного ув'язнення за розкрадання колгоспного майна» // Колективізація і голод на Україні, 1929–1933: Збірник документів і матеріалів. – К., 1993. – С. 499.
5. Інструкція Верховного Суду та ОДПУ СРСР «Про механізм застосування репресій та 10-річного ув'язнення за Постановою ЦВК та Раднаркому СРСР по охороні майна державних підприємств, колгоспів та кооперації та зміцненню суспільної (соціалістичної) власності» // Колективізація і голод на Україні, 1929–1933: Збірник документів і матеріалів. – К., 1993. – С. 523–525.
6. Постанова Раднаркому УСРР «Про організацію хлібозаготівель в одноосібному секторі» від 11.11.1932 // Колективізація і голод на Україні 1929–1933. Збірник документів і матеріалів. – К., 1993. – С. 545–548.
7. Постанова Раднаркому УСРР «Про заходи щодо посилення хлібозаготівлі» від 20.11.1932 // Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб./ Упоряд. А.С. Чайковський, О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 473–475.
8. Розпорядження Наркомісту УСРР прокурорам на місцях «Про репресивні заходи при проведенні хлібозаготівель» від 25.11.1932 // Колективізація і голод на Україні 1929–1933: Збірник документів і матеріалів. – К., 1993. – С. 550–551.

9. Постанова Раднаркому УСРР і ЦК КП(б)У «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі» від 06.12.1932 // Колективізація і голод на Україні 1929–1933: Збірник документів і матеріалів К., 1993. – С. 563.
10. Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) «Про антирадянські елементи» від 02.07.1937 // Хрестоматія з Історії держави і права України: Навч. посіб. / Упоряд.: А.С. Чайковський, О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г.І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 479.
11. Оперативний Наказ народного комісара внутрішніх справ СРСР «Про операції по репресуванню колишніх куркулів, кримінальних злочинців, та інших антирадянських елементів» від 30.07.1937 // Хрестоматія з Історії держави і права України: Навч. посіб. / Упоряд.: А.С. Чайковський, О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г.І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 479.
12. Постанова РНК УСРР і ЦК КП(б)У «Про хід хлібозаготівель по областях УСРР» від 23.01. 1946 // Голод в Україні 1946–1947. Документи і матеріали. – Київ – Нью-Йорк, 1996. – С. 17–18.
13. Постанова ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УСРР «Про заходи по виконанню директиви Й. В. Сталіна щодо посилення хлібозаготівель» від 15.09.1947 // Голод в Україні 1946–1947. Документи і матеріали. – Київ – Нью-Йорк, 1996. – С. 285–287.
14. Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про виселення у віддалені райони осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності у сільському господарстві і ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя» від 02.06.1948 // Реабілітація репресованих: законодавство та судова практика / За ред. В.Т. Маляренка. – К., 1997. – С. 82–83.
15. Основы земельного законодательства Союза ССР и союзных республик // ВВС СССР. – 1968. – № 51. – С. 485.
16. Положение «О государственном контроле за использованием земель», утв. Постановлением СМ СССР 14.05.1970 // СП СССР. – 1970. -№ 9. – С. 71.

Костюченко О.Є., ХІБС УБС НБУ

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ

В статті проводиться правовий аналіз проблем в регулюванні робочого часу лікарів. Розглянуті нормативно-правові акти, які закріплюють положення щодо регулювання робочого часу лікарів. Основне уваження приділено правилам внутрішнього трудового розпорядку в установах охорони здоров'я. Правила розглядаються, як основний локальний нормативно-правовий акт, що регулює робочий час лікарів.

In the article the legal analysis of problems in adjusting of working hours of doctors is conducted. Normative and legal acts are considered which fasten positions in relation to adjusting of working hours of doctor. The main attention is given to the rules of internal labour order in establishments of public health. The rules are considered as basic local normative and legal act regulating the working hours of doctor.

Останнім часом набуває актуальності питання правового регулювання робочого часу та часу відпочинку, зокрема у частині реалізації принципу «єдності та диференціації». Означена проблема була пред-